

Zło

Teoretyczne wprowadzenie do lekcji

Istnienie zła od samego początku stanowiło wyzwanie dla filozofii. Skąd zło? Kto jest winien? Dlaczego właśnie ja? Dlaczego mimo pragnienia dobra, popełniamy zło? Z pewnością w refleksji nad złem i cierpieniem nie ma ostatecznej, zadawalającej konkluzji, która ostatecznie wyjaśniłaby się intrygujący nas fenomen. Czy to oznacza, że wszelkie wysiłki rozjaśnienia tajemnicy zła są z góry skazane na niepowodzenie? Zło jest nierozwiązalną *aporią* ludzkiego rozumu, ale wcale nie oznacza to, że jesteśmy bezradni. Najczęściej, gdy stajemy wobec cierpienia, pada jedno zasadnicze pytanie: „dlaczego?”

A może samo pytanie jest źle postawione? Na to pytanie, tutaj na ziemi, po prostu nie ma na nie odpowiedzi, jest ono zakryte przed nami do czasu. Ale jest inne, równie ważne pytanie, na które jest odpowiedź i to bardzo konkretna. Nie „dlaczego”, lecz „co z tym cierpieniem mogę zrobić?” Jak z nim walczyć? Z kim mogę się złączyć przez to cierpienie? To całkiem odmienna perspektywa, trudna czy wręcz heroiczna. Nie łudźmy się, nie znajdziemy łatwej odpowiedzi na pytanie „dlaczego to mi się przytrafiło?”, ale możemy odnaleźć odpowiedź na inne pytanie – „za kogo je mogę ofiarować, z kim mnie to cierpienie łączy?” Cierpienie, choć czyni nas samotnymi i oddziela nas od siebie, może zacząć nas łączyć z innymi ludźmi. Łączy nas tak, jak łączy nas miłość. Najgłębsze cierpienie płynie z miłości, tylko człowiek, który kocha, może powiedzieć, co to znaczy najgłębiej cierpieć. Filozofia jako dyskurs racjonalny musi zamilknąć wobec cierpienia i nie próbować filozofować „nad” cierpieniem. Może ze swej strony przygotować nas do tego, że gdy się z nim zetkniemy, będziemy gotowi podjąć duchowe zmaganie z cierpieniem i pośród cierpienia.

Cele lekcji

Cel ogólny: Omówienie pojęcia zła.

Cele szczegółowe: **uczeń wie**, jakie jest znaczenie filozofii w przygotowaniu człowieka do zmagania duchowego z cierpieniem;

uczeń rozumie, czym jest cierpienie dla człowieka;

uczeń potrafi dokonać refleksji nad tym, co może człowiek zrobić z cierpieniem, które go spotyka;

postawy – kształtuje postawę szacunku wobec cierpienia.

Metody dydaktyczne zastosowane na lekcji: metoda problemowa, metoda refleksyjna, metoda porównawcza, metoda gier, można zaprojektować prace w grupach (ćw. 56), analiza tekstu, metoda gier, metoda problemowa (ćw. 57).

Bibliografia:

T. Gadacz, *Enigma cierpienia*, w: *Człowiek wobec religii*, red. K. Mech, Kraków 1999, s. 223-237;

M. A. Krąpiec, *Dlaczego zło? Rozważania filozoficzne*, Lublin 1995;

Studia z dziejów filozofii zła, red. R. Wiśniewski, Toruń 1999.

Ćwiczenie 56

Która z poniższych teorii wyjaśniających pochodzenie zła jest dla ciebie najbardziej przekonująca? Skomentuj opisane teorie.

Teoria	Elementy pozytywne teorii	Elementy negatywne teorii
--------	---------------------------	---------------------------

<p>1. Historia świata obejmuje trzy fazy. W trakcie pierwszej z nich elementy dobra i zła, światła i ciemności, bóstwa i materii były odizolowane od siebie. W drugiej fazie nastąpiło ich połączenie i wzajemny konflikt, wynikiem tego było powstanie człowieka. W ostatniej fazie ma nastąpić ponowne oddzielenie dobra i zła.</p>		
<p>2. Pojęcie zła jest wynikiem błędów ludzkiego poznania. Zło fizyczne jest wynikiem niezrozumienia przez człowieka natury rzeczy. Zło tylko towarzyszy procesom przemian w kosmosie, jest tylko etapem w rozwoju. Jest nieuniknionym losem człowieka i absolutu.</p>		
<p>3. Świat jest tak zły, że lepiej gdyby nie istniał. Zło jest właściwością świata. Człowiek nieustannie czegoś pragnie, ustawicznie dąży ku czemuś. Trudno jest wszystko zdobyć, dlatego ciągle towarzyszy nam poczucie niedosytu i cierpienia. Istniejący świat jest najgorszym z możliwych.</p>		
<p>4. Zło jest czymś absurdalnym. Nie ma żadnych obiektywnych wartości, tworzy je dopiero sam człowiek. Ja sam tylko istnieję, sam decyduję o złu, sam wynalazłem dobro.</p>		
<p>5. Zło jest brakiem należytego dobra. Warunkiem istnienia zła jest dobro, które jest pierwotną i bardziej fundamentalną postacią rzeczywistości. Dobro może istnieć bez domieszki zła, lecz zło nie może istnieć poza dobrem. Nie ma rzeczy ze swej natury całkowicie złych.</p>		

6. Świat obecny jest najlepszym z możliwych. Zło istnieje, teoria ta nie przeczy jego istnieniu, ale obecny świat jest widocznie lepszy od możliwego świata pozbawionego zła. Zło jest zwyczajną ograniczonością stworzeń. Bóg dopuszcza zło, mając na uwadze całą harmonię świata. Zło jest także czynnikiem zdolnym do wywołania dobra.		
---	--	--

Ćwiczenie 57

P. Ricoeur w swojej pracy *Symbolika zła* (tłum. S. Cichowicz, M. Schab, Warszawa 1986) wyróżnia cztery rodzaje mitów, starających się wyjaśnić genezę zła. Są to kolejno: mit dramatu stworzenia, mit złego boga, mit duszy wygnanej oraz mit adamicki. Jakie wnioski dla rozumienia tajemnicy zła zaproponowałbyś z poniższych opisów tych mitów?

- a) Mit **dramatu stworzenia** ukazuje początek zła jako wynik walki dobrego boga z pierwotnym chaosem, który stawia mu opór. Złem jest to, co pozostanie z chaosu po zakończonej walce. „Człowiek nie jest źródłem zła, (...) zło człowiek zastaje i kontynuuje. (...) Zło jest równie stare jak najstarszy z bytów, (...) zło jest przeszłością bytów” (s. 169). Zbawienie w tym micie jest nowym stworzeniem.
- b) Mit **złego boga** (przeznaczenie, Zeus, Prometeusz), który zakłóca porządek przez własną złośliwość, a w konsekwencji wciąga w upadek człowieka. „Tragiczność (...) pojawia się wtedy, gdy predestynacja do zła – by nazwać rzecz po imieniu – ściiera się jako temat z tematem heroicznego wielkości. Przeznaczenie musi się zderzyć z opierającą mu się wolnością, odbić się niejako od niezłomności bohatera i w końcu go zdruzgotać” (s. 205). „Jaki może być kres zła w wizji tragicznej? (...) Wizja tragiczna wyklucza inne wyzwolenie niż «współczucie», niż «litość» tragiczna, czyli bezsilne uczucie uczestnictwa w niedolach bohatera” (s. 213).
- c) Mit **duszy wygnanej** (odnajdujemy go np. u Platona) – geneza zła w jakiejś przygodzie samej duszy. „Różni się od innych tym, że rozczepia człowieka na „duszę” i „ciało”, (s. 264). Dusza odwraca się od kontemplacji najwyższego dobra i z tego powodu zostaje zesłana do ciała, jest na wygnaniu aż do śmierci. Jest to mit sytuacyjny, który „zmierza do wywyższenia duszy i naznaczenia ciała piętnem hańby” (s. 282). „Zło zaczyna się tylko dlatego, że już w jakiś sposób jest od dawana, iż jest wyborem oraz dziedzictwem” (s. 284).
- d) Mit **adamicki** – człowiek wyznaje, że grzech jest jednocześnie jego autorstwa, ale jest także skutkiem zniewolenia pochodzącego z zewnątrz i jest ono pierwotniejsze niż pojedynczy wybór wolnej woli. „Mit adamicki ma charakter istic antropologiczny, a to pociąga za sobą trzy cechy: mit etiologiczny przede wszystkim łączy źródło zła z jakimś przodkiem aktualnej ludzkości, którego kondycja jest jednorodna z naszą. (...) Druga cecha: etiologiczny mit Adama jest krańcową próbą przepoławienia źródła dobra i zła; intencją tego mitu jest nadanie spoistości radykalnemu źródłu zła, które byłoby czymś różnym od bardziej pierwotnego źródła dobrego bytu samych rzeczy. (...) Jest głęboko osadzony w mitycznym czasie i mitycznej przestrzeni. (...) Cecha ostatnia: (...) mit adamicki nie jest w stanie zamknąć zła w jednej figurze pierwszego człowieka. Mówi wszakże o przeciwniku, Wężu; (...) Ewie, która zawsze wychodzi naprzeciw” (s. 219-221).

	Mit stworzenia	Mit złośliwego	Mit duszy	Mit adamicki
--	----------------	----------------	-----------	--------------

		boga	wygnanej	
Kto jest odpowiedzialny za zło?				
Jaka jest koncepcja człowieka?				
Czy i jak zło może być przezwyciężone?				
Jaka jest „trwałość” zła?				
Czy zło jest nieuniknione?				